

КТИТОРСКО ПРАВО СВЕТОГ САВЕ НАД МОНАСТИРИМА У СВЕТОЈ ЗЕМЉИ

Марко Бошков*
Епархија банатска

Апстракт: Раг је инспирисан живошом и активностима Светој Саве који је био оснивач и први Архиепископ Српске Православне Цркве. Циљ овог рада је покушај да се из једног од многих улова осветли ктиторска активност Светој Саве над манастирима у Светој земљи. Свети Сава је знао да се новцем може много боља чинити у славу Бога, те је купио, традио, даривао, ктиторисао и остављао православнима на коришћење многа здања.

Кључне речи: Свети Сава, Света земља, ктиторство, манастири, задужбине, традицијство, манастир Св. Саве Освећеног, Сионска торњица, Црква Светој Ђорђа у Акри.

Значај манастира и задужбинарства

Задужбине и задужбинарство имају дугу традицију у српском народу. Подизање задужбина био је веома раширен обичај међу српским владарима у средњем веку. Корени задужбинарства у Србији везују се за светородну лозу Немањића, почев од великог жупана Стефана Немање, па све до цара Уроша Нејаког. Сваки владар се старао да подигне бар једну велику цркву или манастир, а било их је који су могли да подигну и по десетак храмова. У XII и XIII веку само су владари и њихови најближи рођаци били у могућности да изграде себи задужбине. Манастири се издржавају од имања која су им даровали ктитори. „Задужбинарство, та лепа и чиста српска реч јасно говори о једној великој и дубоко смисленој потреби човека да учини добро дело, да дарује за своју душу, да се *одужи Богу и народу*.“

* dobrica187@gmail.com.

(Вејиновић 2012, 13). Павећи задужбине на ползу¹ свог народа, племенити људи су завештавали и остављали трајна добра свом народу, а светитељ коме је храм посвећен је постајао ктиторов заступник пред Господом Исусуом Христом на Страшном суду.

Српски православни манастири су свештена места за духовни и молитвени живот где се свакодневно прославља име Бога Живога. Ове српске светиње подизали су подједнако српски владари, црквени великодостојници и верујући српски народ са својим свештенослужитељима. Градили су их и као своје задужбине, али пре свега, као место заједничке молитве и сусрета са Господом, како је речено у Светом Писму: „Где су два или три сабрана у моје име, ту сам и ја међу вама“ (Мт. 18, 20). Где су цркве и манастири, ту је и народ Божији.

Од Светог Саве до данас бројни манастири су духовна и административна седишта српских архијереја. Вековима су у манастирској тишини црноризци преписивали и украшавали богослужбене књиге. Прве српске штампарије биле су у манастирима. Српски народ је прва слова срицао из *Часослова* и *Псалтира* у манастирским школама, где су учитељи били учени монаси. Српски манастири су сведоци српског градитељства и свеукупне духовне и уметничке лепоте. У српским манастирима на нашим просторима вековима се чувају и молитвено прослављају српски светитељи: у манастиру Студеници су мошти Светог Симеона Мироточивог и Светог Стефана Првовенчаног, у Сопоћанима су мошти Светог Стефана Уроша I, у Дечанима су мошти Светог краља Стефана Дечанског, у манастиру Раваници су мошти Светог кнеза Лазара... Српски манастири су молитвена и духовна станишта, народна зборишта и културна средишта нашег верујућег народа и вековни чувари православне вере и светосавске традиције.

Свети Сава је био изузетна и свестрана личност, искрени верник али и дубоко промишљени визионар који је, иако растао на двору, презрео материјално и окренуо се духовном. Као оснивач и први поглавар Српске Православне Цркве радио је на обнови и подизању бројних цркава, манастира и других верских објеката у Србији, на Светој Гори, у Солуну и на Светој земљи. Своју ктиторску делатност је започео у Ватопеду. Потом је обновио и изградио многе манастире од којих су данас најпознатији и за српску историју од изузетне важности: манастир Хиландар (који је из разрушених темеља подигао са својим оцем, властодршцем Стефаном Немањом, касније монахом

---

¹ *Полза* је архаични израз из црквенословенског језика која значи *користи* (Петковић 1935, 163).

Симеоном, и тако оставио траг у историји као ктитор прве српске духовне заједнице на Светој Гори), а нешто касније и манастир Жича (где му је помогао рођени брат Стефан Првовенчани). Као ктитор и као први Поглавар Српске Цркве, Свети Сава је имао прилику да значајно утиче на развој српске средњовековне уметности, архитектуре, црквеног сликарства, законодавства и појања. У Студеници је 1209. године основао болницу, прву на подручју српске државе. Зауставио грађански рат између своје браће Стефана и Вукана око наследства над Србијом и спречио цепање земље и братоубилачки рат. Но, иако су његове руке држале многа блага и велико богатство намењено Христу, иако је и сам потекао са двора, он је био најсрећнији у својим испосницама где је тиховао, постио и подвизавао се. Истицањем добротинастава и активности Светог Саве на територији Свете земље, ми у ствари подсећамо да је Србија била велика територијално и финансијски, а духовно у успону. Срби су на Светој земљи зидали и били ктитори пре неких који сада на старим рушевинама зидају цркве којима намећу своје присуство и своју верзију историје.

Мисија Светог Саве у Светој земљи

Рођен као племић у владарској породици, са свим привилегијама које му припадају по рођењу, Свети Сава се определио за пустињаштво, подвиге и љубав према Богу кроз строги пост. Одлазак са двора његови родитељи су тешко поднели. По предаји власти сину Стефану, Стефан Немања, отац Светог Саве, се такође определио за монашки живот, придружио се сину Светом Сави и заједно су чинили многа добра дела на понос српству и лози Немањића.

После смрти свог оца Свети Сава се сав предао посту, подвижништву, метанисању, бдењу и тиховању. Плакао је и уздисао до те мере да се разболео. Једне ноћи му се у сну јавио отац, Свети Симеон и рекао му: „Више не тугуј и не жалости се због мене, сине вазљубљени, него се радуј и весели, јер ево ме по молби твојој јавио ти је Бог о мени, родитељу твоме... а и твој труд за мене, подвизавање и молитве твоје и милостиње, узиђоше на памет пред Бога, и зато те очекују спремљена ти добра са мношвом. Али ћеш се прво апостолском благодаћу и влашћу од Бога на земљи обогатити, да везујеш и разрешујеш кривце људских сагрешења, и своје отачаство светиљством напасавши, просветливши и научивши, вером и правдом и покајањем ка Христу привешћеш људе своје, и светим местима која телом походи Господ Исус Христос поклонитићеш се, где се сва

страдања његова за нас догодише, која ћеш на срцу свом написати, и многима ће се образац добродетељи јавити, и сва законоположења Христова која су на здању апостола у отачаству ти испунивши доћи ћеш к нама, и тада ћеш се због мене, и због многих, још већих дарова удостојити... и бићемо бесконачни у век векова“ (Теодосије 1992, 64). Сан је на пророчки начин описао будући живот и мисију Светог Саве од поглавара аутокефалне Цркве до ходочасника у Светој земљи, и ктитора који ће многима постати узор. „Издашност српских владара династије Немањића према манастирима у Светој земљи превазилазила је много већ иначе обилна давања српских духовника, пре свих Светог Саве“ (Недомачки 2004, 48).

Историчари и познаваоци живота и дела Светог Саве кажу да је био од Бога призвани монах. Да је то био у младости, када је напустио раскош свог оца владара и отишао у манастир, да је такав био живот који је живео и да је такав је био и када се упокојио. Као усрдни монах, ревнитељ, строг према себи, он је боравак у Светој земљи искористио да поразговара са пустињацима, тим од људи незнатим светитељима, и да као на Извору живоносном напоји своју, од Бога стално жедну душу. Боравак у Светој земљи искористио је да набави утвари и реликвије за Српску Православну Цркву којој је био глава, да је утврди подршком Јерусалимског (а касније и Александријског и Антиохијског) патријарха и монашким колонијама тамо где све подсећа на Исуса Христа, али и да поради на себи, да што је могуће више избистри своју душу. Свети Сава је знао да духовна искуства пустиножитеља немају цену. Тако је српски народ у Светом Сави имао знаменитог ходочасника, пионира, у Светој земљи. Он је два пута ишао у Свету земљу, 1229. и 1234. године. Ова путовања су описали хиландарски монаси Доментијан и Теодосије.

Иако је презирао материјално и определио се за духовно и нематеријално, Свети Сава је знао да је материјално ипак неопходно да би спровео своју мисију наметнуту од свог срца и од Бога. „Многе свете мошти у манастирима и у Јерусалиму и од патријарха затраживши и купивши, и све свете службене одежде и часне сасуде, и по цијелој Палестини ако би налазио што свето и часно свети архиепископ куповаше, хотећи донијети у своје отачаство. И није жалио, од срца је давао и даривао.“ Оно силно благо које је добио од краља Радослава, Свети Сава је потрошио купујући црквене утвари и реликвије. Такође, свуда је обилно даривао манастире, као и самог Јерусалимског патријарха, и „ниште“.²

---

² *Нишч* или *ништи* је црквенословенска реч која у преводу значи *сиромашни* или

Темеље монашког живота Срба у Светој земљи Свети Сава поставио је давне 1229. године. Приликом првог боравка, Свети Сава је однео на дар тамошњим православним манастирима многе драгоцености, али главна жеља му је била да у Светој земљи обезбеди сигуран боравак српским монасима и поклоницима. Подигао је конаке у ђурђијанском (грузијском) манастиру Светог Крста недалеко од Јерусалима у коме је и сам боравио, затим је откупио земљиште на брду Сион и ту сазидао манастир за српске монахе. Данас се не зна тачна локација тог манастира, иако се помиње да су његови остаци крај куће Апостола Јована. Од Латина је у Акри откупио Цркву Светог Ђорђа, која је служила као безбедно прихватилиште за српске монахе, јер је Акра била тада главно палестинско пристаниште.

У тадашњој Палестини смењивали су се периоди немира и промена власти са краћим периодима мира, те је Свети Сава приликом другог боравка у Светој земљи 1235. године поклонио све своје задужбине, ради њихове трајне заштите, великој грчкој Лаври Светог Саве Освећеног чији је био сабрат. Ова лавра, основана 478. године, налази се у Јудејској пустињи на степенастој падини стене према дубоком кланцу речице Кидрон, чије је корито најчешће исушено. „Цела Лавра делује као да је изникла из стене. Кад су Мамелуци 1291. године освојили Акру, она је престала да буде пристаниште за српске монахе и хаџије, те је надаље ту улогу имала Јафа“ (Недомачки, 2004, 47). Можда је и пре Светог Саве било српских монаха у Светој земљи, али су за историчаре у питању спорадични случајеви.

Немањино и Савино време јесте време визије у коме се тежило величанственој и дуготрајној делатности у виду настанка и развијања српске средњовековне државе и Цркве. У време Светог Саве Српска Црква је била потчињена Охридској архиепископији и тежило се ка самосталности наше Цркве. Када се Свети Сава изборио за самосталност Српске Цркве, куповао је цркве и манастире по Палестини, чинећи тако да Српска архиепископија има своје цркве са српским монаштвом и прихватилишта за ходочаснике. Због сталних ратова, превирања и немара српске државе и Цркве, губи се и оно мало трагова српства у Светој земљи. Сав труд Светог Саве је пао у воду јер се у Светој земљи стално ратовало, муслимани су вековима држали Свету земљу и српски монаси су губили битку за самосталност у оквиру Јерусалимске патријаршије, као и због лошег стања манастира које су полако монаси напуштали. После Косовске битке 1389. године, Српско царство је у потпуности пропало, и потпавши под окупаци-

---

смирени духом (Петковић 1935, 142).

ју Османског царства, Србија је изгубила додир са Светом земљом и финансијску снагу да брине о својим имањима које је Свети Сава оставио српском народу, Српској Цркви и српској држави. Први Српски архиепископ и просветитељ је био и први јерусалимски ходочасник и утемељивач монашког живота Срба у Светој земљи.

Ктиторство у црквеном праву

Црква, као и свака друга установа, има потребу за постојањем одређеног апарата за њено функционисање. Да би тај апарат могао да функционише потребна су одређена материјална средства. Право Цркве да поседује имовину налази се у грађанском и божанском праву. У Светом Писму описано је како се говорило да су Апостоли имали кесу за коју су куповали храну и помагали сиромасима (Јн. 12, 3–6), а како се хришћанство ширило видимо како је имовина била свачија и нико није говорио за својину да је његова, а свако који је имао имовину, продао ју је и новац од продаје добровољно је доносио Апостолима као прилог (Дап. 4, 32–37).

После Миланског едикта 313. године, однос државе се мења у корист Цркве, јер се Цркви враћа све оно што јој је раније одузето (земљишта, зграде, право да живе као грађани) од стране римских царева у прва три века (Милаш 2004, 556). Тестаментално наслеђивање је било у пракси код Римљана, те је и Црква на тај начин могла да стиче имовину. Ко је хтео да по слободној вољи сам учини поклон (донацију), могао је то да учини без икакве надокнаде, а услов је био да онај коме је дар намењен, тај дар жели да прими. Са друге стране, ко је хтео да ступи у монаштво, претходно је морао да располаже личном имовином по сопственој жељи. Ако то није учинио а постао је монах, имовина је припадала манастиру. Ако би монах стекао одређену имовину, она се сматрала својином манастира у којем живи.

Ктитор (од грчке речи „ктитор“ – оснивач, утемељитељ, власник) је особа која је основала задужбину; задужбинар (обично у Византији и код православних словенских народа) или особа која издржава манастир или велики добротвор. Ктитор (обично феудалац) из својих је средстава зидао цркву и поклањао јој све предмете потребне за богослужење, издржавао је манастир и бранио га у случају потребе, постављао старешину манастира, управљао његовим приходима и прописивао унутрашњи ред. Портрети ктитора и његове породице насликани су у цркви, а њихова имена уношена су у диптихе. Они

су имали почасно место за време Литургије и право на гроб у цркви. У новом веку (XVI-XVII век), кад се више нису градили нови манастири, назива се ктитором и онај ко манастир издржава, поправи или дарива. Када је хришћанство добило слободу и финансијску моћ, добило је и могућност да неометано гради храмове, манастире и друге објекте, а поједини материјално имућнији верници су од својих средстава подизали све оне грађевинске објекте који су били потребни Цркви за њен рад. То су увек чинили у споразуму са надлежним епископом и обезбеђивали су извор за издржавање тог објекта. Надлежни епископ је имао право да не одобри да неко постане ктитор ако је јеретик, расколник, непокајани грешник, особа неморалног понашања или ако није био у могућности да материјално обезбеди оно што се од ктитора тражи. Ктитори су били владари, припадници племићког рода, монаси и монахиње, сви клирици и сваки православни верник без обзира на пол, а ктитори су могли бити и села, фондови и друге институције.

Ктиторско право³ се стицало на два начина: оригинерно и деривативно. Оригинерно стицање ктиторског права је подизање објекта и обезбеђивање средстава за његово издржавање. То право се стиче обнављањем, оправком или проширењем зграда. „У том случају, такав ктитор је ‘втори ктитор’ – други ктитор, или нови ктитор“ (Перић 1999, 176). Ктиторско право се може стећи и путем привилегије, тј. када Црква дарује ктиторско право одређеном појединцу због његових заслуга.

Деривативни начин стицања овог права настаје поклоном, наслідством, заменом или одржајем. Стефан Немања поклања своје ктиторско право својој жени Ани над манастиром Свете Богородице у Топлици; Стефан Немања је ово своје право предао наслідством свом другом сину Стефану Првовенчаном над Хиландаром, заменом ктиторског права над једним објектом за други објекат; краљ Милутин је, ради подизања своје задужбине манастира Светог Стефана, одузео манастир Бањску од Грачанице, а у замену дао другу цркву са земљом; цар Душан је, оснивајући манастир Светих Архангела у Призрену, заменио Цркву Светог Спаса чији су ктитори били Млађен Видојевић и његова мајка, црквом у Охриду. Ктиторско право се у Византији могло стећи и „одржајем“ који је морао бити дужи од 40 година.

---

³ Код епископа Никодима Милаша ктиторско право се назива и осниватељско право. Ктиторско или осниватељско је постало онда кад су разни побожни хришћани почели о свом грошку да подижу цркве и снабдевали их како би се створили потребни услови за богослужење (Милаш 2004, 565).

Први ктитор је имао већа права од других ктитора, као и од оног који је ово право стекао наследством. Дужност ктитора је да се стара о унапређењу имовине, да се она користи у предвиђене сврхе, да је заступа код суда и друго. Ктитор има право да напише типик (манастирски устав) који мора бити у потпуној сагласности са канонима и државним законима. Ктитор има право да типик допуни или да напише нови, али његови наследници на то немају право. Уз типик ктитор мора сачинити и хрисовуљу – пописну књигу које се могла мењати као и типик, али само уз дозволу надлежног епископа или некада цара. Хрисовуља је садржала све оно што ктитор дарује манастиру, због чега се и зове пописна књига. Ктитор је имао право да епископу предложи игумана за манастир или свештеника за храм који је подигао. Епископ није морао да уважи предлог ако нису испуњени канонски услови. Ктитор није имао право на уживање имовином коју је поклатио. Изузетак је постојао само кад би ктитор без своје кривице осиромашао, па онда у том случају има право на издржавање. Ктитор је имао право и на почасно место у храму, право да се његово име спомиње на богослужењима, право да у храму буде сахрањен, право да буде насликан у храму као ктитор и друго. Ктитор не може предузети ништа у вези ктиторства без благослова надлежног епископа.

Епископ има право да врши контролу над ктиторовим радом лично или преко својих изасланика који му подносе извештај. Ктиторско право престаје смрћу, поклоном од стране самог ктитора или одузимањем овог права од стране епископа. То се догађа кад ктитор не врши правилно своју дужност, када је уопште не врши, кад постане јеретик, расколник или кад је искључен из Цркве. Постоји више канона и грађанских закона који говоре о ктиторском праву. Ктиторства над манастирима су се обележавала у хрисовуљама, житијима, повељама, родословима, летописима, записима и сликањем ктитора на фрескама са моделом манастира у рукама.

Прво путовање у Свету земљу: разлози и време одласка

Након смрти Стефана Првовенчаног 1228. године, политичке прилике у Србији су почеле да се враћају на старо, јер је краљ Радослав, наследник Стефана Првовенчаног, под утицајем своје жене и своје мајке, Гркиње, хтео да буде Грк. Много је ценио Охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, са којим је Свети Сава имао муке око оснивања Српске Православне Цркве (Веселиновић 2004,

13). Светом Сави је одлазак у Свету земљу била одувек жеља, али нема сумње да се у том одласку из Србије крије прикривена трагедија првог поглавара Српске Православне Цркве. Његов одлазак из Радослављеве земље је био тих и више израз жалости, него огорчења. Код Савиног другог биографа, Доментијана, каже се да је Свети Сава дошао у сукоб са Радославом који је, под утицајем своје жене и таста, хтео да подреди Српску Цркву Охридској архиепископији, што се видело у Радослављевим препискама са Димитријем Хома-тијаном (Станојевић 1935, 62). Одлазак Светог Саве у Свету земљу је мотивисан искреном жељом да посети Свету земљу и да тамо прибави реликвије неопходне раду новонастале Српске Цркве. То је био његов основни циљ. „Општепознато је да је Сава био искрени верник и стога заиста није јасно због чега се његов пут у Свету земљу не би могао објаснити управо тим, религиозним мотивима“ (Фајфрић 2009, 146).

У расположивим изворима није изричито наведено кад је Свети Сава кренуо на прво ходочашће, али на основу Доментијановог и Теодосијевог сведочења, то је било после смрти Стефана Првовенчаног и Радослављевог крунисања за краља и пре него што се сусрео са епирским деспотом Теодором Комнином Дуком. На основу чињеница да је Стефан Првовенчани умро 1227. године, а Теодор Комнин Дука свргнут у пролеће 1230. године, долази се до закључка да је Свети Сава кренуо на поклонички пут 1228/1229. године. „Први Савин боравак у Светој земљи датује се у 1229. годину и његов циљ је био да посетама источним патријаршијама и заједничким службама уздигне и осигура положај Српске државе“ (Слијепчевић 1991, 76). „Према Доментијановом сведочењу, Сави је пред полазак у Свету земљу краљ Радослав дао свако довољство, што је требао на пут: злато много и друге потребе, колико требаше“ (Доментијан 1970, 280). Доментијан не помиње место у којем се Сава укрцао на лађу, а то не чини ни Теодосије, али он наводи да је Српски архиепископ са својом пратњом дошао „на западно море у Далмацију“ (Марковић 2009, 20).

У вези са хронологијом првог Савиног ходочашћа је можда потребно напоменути да су током средњег века бродови из западних лука полазили за Сирију и Палестину два пута годишње – после Васкрса и после празника Рођења Светог Јована Крститеља (7. јул). Сва је прилика да је Свети Сава решио да крене у пролеће, јер је путовање од Јадранских обала до Палестинских обала трајало 4 до 6 недеља, у зависности од броја успутних станица и услова за пловидбу. Извесно је да је целокупни боравак Светог Саве у Светој зе-

мљи трајао отприлике четири и по месеца. Савина полазна тачка одакле је кренуо на пут је Стари град (највероватније Будва) јер се тај град спомиње у историографији, нпр. у *Житију архиепископа Арсенија* од Данила II (Данило 1935, 190). „Према новијим истраживањима, Српска архиепископија је већ тада у том граду или у близини града имала своје поседе, а и од раније се знало да су архијереји Српске цркве имали посебан однос са Будвом“ (Јанковић 1985, 32), јер је у Будви био развијен култ Светог Саве Освећеног, према коме је Свети Сава исказивао велико поштовање толико да је према овом светитељу добио монашко име. О месту Савиног укрцавања упућује један детаљ из Теодосијевог *Житија*, где писац наводи како је Свети Сава опет дошао на западно море, али се није споменула Далмација, него Диоклија. У контексту о којем је реч могло би се говорити једино о Дубровнику, пошто нема основа за то да се прво путовање у Палестину доводи у везу са неким другим далматинским градом северно од Котора.

Горњица – соба Тајне Вечере

У Јерусалиму је Свети Сава посетио Цркву Светог Васкрсења Христовог, где га је примио Јерусалимски патријарх Атанасије и дао му своје људе, да Светог Саву проведу по светим местима где је некад био Господ Исус Христос (Вучковић 1902, 77). У Цркви Светог Христовог Васкрсења Свети Сава је целивао Христов гроб и обишао све свештене храмове, а посебно се поклонио на Голготи. Ту је купио кућу Светог Јована Богослова, у којој се налази Соба Тајне вечере где је Господ Апостолима опрао ноге, а затим, на Последњој вечери установио Евхаристију (Лк. 22, 12; Јн. 13, 14), и где се Господ јавио Својим ученицима после Васкрсења. Испод ове собе се налази Давидов гроб. Кућу је Свети Сава купио од Сарацена и ту је сазидео Цркву Светог Јована Богослова, да би крсташи у каснијим ратовима порушили и цркву и кућу, а фрањевци су касније подигли базилику.

После обиласка Цркве Св. Јевтимија, Св. Сава се вратио у Јерусалим у метох Велике лавре код Јерусалимског патријарха и тамо молио да му се додели место на којем би зидао манастир. Добија цркву близу куће Св. Јована Богослова на Сиону (Сионска Горњица). По Теодосију је Св. Сава ту кућу купио од Сарацена. Легенда каже да је купио тако што је цео под прекрио златним дукатима.⁴ Поред Гор-

---

⁴ Историчари нису сагласни око тога да ли је Св. Сава купио од Сарацена зато што

њице на Сионској Гори, купио је и надградио манастир на месту куће Св. Јована Богослова, где је Богородица дочекала своје последње дане. Ово је омогућено захваљујући великим даривањима и доградњом манастира Св. Саве Освећеног. Св. Сава је радосно прославио овај догађај у свом манастиру Св. Јована Богослова, у коме је и одсео. Цркву Светог Јована коју ће, заједно с кућом, манастиром, даривати као метох Лаври Светог Саве Освећеног, Јерусалимској патријаршији. Манастир Св. Јована Богослова је убрзо порушен од стране крсташа, па се не зна на ком месту је подигнут. И црква и кућа и српски манастир су порушени до темеља да се не зна ни место на коме је био подигнут. Кућу Светог Јована Богослова Свети Сава је купио од Сарацена. Највероватније су је запалили темплари у последњем крсташком рату. Касније су ту фрањевци у XIV веку подигли базилику (Глушац, Кукић 2010, 55).

Зграда Сионске Горњице је данас је у власништву израелске владе. Обзиром да се испод Сионске Горњице налази Давидов гроб, улаз је слободан, али се не може користити за молитву и друге хришћанске обреде. Од 1524. године, када су их истерали муслимани, па до 1948. године хришћанима је било забрањено да се ту моле Богу. Данас се ту моле муслимани и Јевреји, док је хришћанима забрањено богослужење и молитва која се чује. Они могу само да се моле у себи.

Горњица је једна од централних тачака ходочашћа људи из целог света. Поред ње на месту бившег српског манастира Јована Богослова се налази импозантна немачка бенедиктинска Црква Успења Пресвете Богородице која доминира панорамом целог Јерусалима. Ту је и фрањевачка Кустодија Тере Санкте (Старатељство Свете земље). О присутности Св. Саве, његовом власништву над Горњицом, великим манастиром Св. Јована Богослова на жалост нема помена. Од самог успостављања дипломатских односа између Ватикана и Израела 1993. године трају спорови о Горњици, Соби Тајне вечере. Римокатоличка црква тражила је да добије кључеве Собе Тајне вечере, а 2005. године била је спремна да врати Израелу древну синагогу у Толеду, која је сада Црква Санта Марија ла Бланка, у замену за Горњицу. Израел се не слаже да врати Горњицу Католичкој цркви. Она не

су се Сарацени из свих делова Јерусалима повукли после закљученог примирја између светоримског цара и немачког краља Фридриха II Хоенштауфена и египатског ејубидског султана Ал-Камила. Тада је Фридрих II од султана на десет година (1229–1239) добио надзор над Јерусалимом, Витлејемом и Назаретом (Веселиновић 2004, 13). Таква расплет догађаја је чекао Св. Сава и био је међу првима који су искористили могућност да се моле на светим местима.

припада ниједној конфесији, а Римокатоличкој цркви је допуштено да два пута годишње ту врши обред.

Ватикан тврди да су фрањевци Горњицу подигли у XIV веку. По-сматрањем архитектуре може се утврдити да је из доба крсташа, тј. XIII века, односно из времена Св. Саве. За Јевреје је ово место изузетно значајно јер је Горњица грађена над гробом цара Давида, и после Зида плача ово је најважније место јеврејског ходочашћа. Борба над светињама је вековна. Ратовима и борбама се освајају и преотимају света места и својатају светиње. О присутности Светог Саве, његовом власништву над Горњицом, великим манастиром Светог Јована Богослова нема помена. Агресивна политика Римокатоличке цркве, као и њена финансијска снага, омогућују да систематски и плански улажу у изградњу цркава на тој територији и да вештом пропагандом „прекрајају“ историјске чињенице о времену своје присутности на том месту.

Лавра Светог Саве Освећеног (Мар Саб)

Пошто је у Цркви Васкрсења одслужио Литургију са Јерусалимским патријархом Анастасијем, тако је на духован начин добио благослов да може служити Литургију у Палестини која је под јурисдикцијом Јерусалимске цркве. Наредних дана Св. Сава се поклонيو у Витлејему, светом Сиону, Светињи над светињама, Гетсиманији, на Јелеонској гори, у Галилеји и у Витанији. После одмора се спустио у Витавару, где је Господ крштен од Св. Јована Крститеља. Према живом предању, Свети Сава Освећени оставио је завештање да се после његове смрти његово жезло – патерица преда архијереју царског рода и истог имена кад буде дошао у манастир. Када је Сава закорачио у цркву Лавре Светог Саве Освећеног, жезло Светог Саве Освећеног које је на трону стајало од његовог упокојења 532. године, пало је пред ноге Св. Саве Српског. На тај начин се испунио аманет Светог Саве Освећеног да његову пастирску палицу предају архијереју царског рода и истог имена када једног дана дође са Запада. Св. Сава је у повратку на Свету Гору понео жезло, које се данас налази у административном центру Свете Горе – у Кареји, поред којег се налазе и иконе Богородице Млекопитатељнице и Богородице Тројеручице, која је дуго била игуманија манастира Хиландара, а сада се налази на игуманском трону, на месту игуманије.

Лавра Светог Саве Освећеног је један од најзначајнијих манастира Православне Цркве, због његове важне улоге у развоју монаштва,

духовности, богословља и одбрани православне вере од иконоборачке јереси и писац Јерусалимског типика.⁵ Оснивач манастира Св. Сава Освећени је у узрасту од осамнаест година дошао у Свету земљу, где је био послушник Светог Јевтимија Великог, да би 478. године дошао на место данашње Лавре по једном откривењу анђела Господњег, и ту почиње организовање монашког општежића. Пошто прва мала црква названа Теоктистос („од Бога сачињен“), није била довољно велика за потребе братства, Свети Сава Освећени је подигао велику цркву посвећену Благовестима Пресвете Богородице.

Многи српски владари, црквени великодостојници, монаси, побожни грађани походили су овај манастир и даривали га. Од свог првог боравка у Светој земљи, 1229. године, Св. Сава је прилагао многе драгоцености православним манастирима, а у жељи да обезбеди сигуран боравак српским монасима и поклоницима, подигао је конаке у грузијском манастиру Светог Крста недалеко од Јерусалима. Земљиште на брду Сион је откупио и ту сазидао манастир за српске монахе, док је у Акри, тадашњем главном пристаништу палестинском, од Латина откупио Цркву Светог Ђорђа, да послужи као безбедно прихватилиште монасима. Цркву Светог Ђорђа је поклонио Лаври Светог Саве Освећеног.

Приликом другог боравка у Светој земљи, 1235. године, све своје задужбине, манастире и метохе, поклонио је великој манастирској Лаври Светог Саве Освећеног, чији је био сабрат. Нажалост, многе светиње, укључујући и даривани манастир, црква и кућа су у каснијим крсташким походима уништени. Из хрисовуље царице Маре, супруге турског султана Мурата II види се да је постојао уговор између Јерусалимске патријаршије и Српске Цркве пошто је од 1462. године преузела бригу о српским монасима у Јерусалиму (видети у: Новаковић 1912, 702. и Недомачки 2004, 52). Српски монаси су дошли у Лавру Светог Саве Освећеног и ослободили овај манастир од разбојника и пљачкаша. Они су тада сазидали велику кулу и у њој параклис, посвећен Св. Симеону Мироточивом.

Лавра Светог Саве Освећеног је и данас велика светиња коју походе поклоници из целог света, и која представља велику православну светињу. И данас се могу наћи трагови бивствовања Срба у овом

---

⁵ Како Јерусалимски типик у време Светог Саве још није био у употреби у Цариградској патријаршији ни у Светој Гори, Свети Сава се приликом свог првог путовања по Светој земљи упознао са Јерусалимским типиком одакле је узео делове цариградских и јерусалимских литургијских и монашких прописа и реформисао црквени богослужбени устав и монашки живот у Српској Цркви по повратку са Свете земље (Грујић 1936, 285).

светом православном манастиру, као што је кула Светог Симеона Мироточивог, као и много српских икона. У манастиру су се налазила трпезарија, болница, ризница и библиотека са рукописима на грчком, латинском и словенском језику и штампаним књигама. Ниједан рукопис није сачуван јер је све разнето. У Великој Лаври, манастиру Светог Саве Освећеног, где је читава једна кула немањихка у спомен на Стефана Немању, након монаха Григорија готово да се сасвим заборавило да су ту српски монаси управљали 130 година.

Црква Светог Георгија у Акри

Акр (Акра, Аго) једина је лука у Светој земљи у коју се 1229. искрцао Растко Немањић Св. Сава. „Акра је од вајкада била особито војничко утврђење, заштићено са сува стенама а са две стране запљускивано морем... У Акри је и црква Св. Ђорђа, метох лавре Св. Саве Освећеног“ (Гавриловић 1900, 163). Изашавши из једрењака, угледао је из луке пред собом Цркву Светог Ђорђа и одмах је откупио од Ђеновљана. Он је знао оно што Ђеновљани нису: да је та црква некад припадала Светом Сави Освећеном, његовом великом имењаку и претходнику, због чијег је типика и дошао у Свету земљу, да га прене-се у своју Цркву у оснивању, Српску Православну Цркву.

У овој цркви у Акру Свети Сава се последњи пут помолио и 1235. године, приликом другог одласка из Свете земље. Поделио је милостињу сиромасима који су га по добру памтили, и кренуо ка Србији у коју није стигао, упокојивши се на путу у Трнову.

Према сведочењу српског музиколога Душана Михалека који живи у Израелу, Црква Светог Ђорђа је црква у јако лошем стању (Михалека, 2014, 14). Када ју је пронашао скривену у лавиринту градских улица Акре, у којима живи арапско муслиманско становништво које не зна о православним црквама, била је у запуштеном стању са решеткама на прозорима и вратима. Ту цркву држе данас један грчки монах и један стари игуман који се сећа да му је неко некад давно причао да је Црква Светог Ђорђа припадала Србији. Путописац је други пут посетио Акру и заједно са пријатељима је на скроман начин унео икону Светог Саве у исту цркву у којој се српски светитељ помолио последњи пут пре 775 година. И тај скромни чин путописца и осталих верника, начињен по сопственој иницијативи, је велик за српску историју и Српску Православну Цркву. Да се не заборави и да се не избрише из сећања име Светог Саве. Ентузијазам и истинско поштовање дела Светог Саве од стране јед-

ноставних хришћана, обичних људи, помогли су да се од заборава сачува допринос и улога Светог Саве.

Манастири у којима је Св. Сава даривао прилог на помињање

Приликом ходочашћа у Свету земљу, Св. Сава је обишао многе цркве где је вршио службу, даривао их и давао прилоге да се упишу у помен његови родитељи, брат Стефан и он.

Црква Христовог Рођења у Витлејему. Св. Сава је, по Доментијану, најпре отишао у Витлејем. Поклонио се месту Христовог Рођења и служио је Литургију са свештенством цркве. На одласку је дао много злата и уписао имена својих родитеља и брата у поменик „На крају даје ‘много злато клиросу служешчим ту рождеству христову’ и ту уписује имена својих родитеља и брата Стефана у поменик“ (Доментијан 1988, 284). Црква Христовог Рођења је данас сличног изгледа, као и у време Јустинијана око 526. године, и крсташа, када су подигнути одбрамбени зидови. Црква је била претворена у тврђаву, а главни улаз, који је био једини, је сужен у најмањи могући улаз, тако да се мора сагињати када се улази у храм, да муслимани не би коњима улазили у цркву.

Манастир Часног Крста (грузијски манастир) у Јерусалиму. Приликом посете грузијском манастиру, који је подигнут на месту где је израсло троједно дрво (настало од гранчице три различита дрвета: кипариса, кедра и бора, које је по легенди Бог дао Лоту, а од којег је направљен Часни Крст на којем је Господ разапет), после поклоњења, Св. Сава је служио Литургију „на месту светога и часнога дрвета, на коме беху приковане пречисте Христове ноге“ (Марковић 2009, 39). Потом је манастирско братство даривао златом у жељи да један део буде утрошен за зидање и доградњу манастира. Толико му се допао манастир да је пожелео да у њему остане. Када описује посету Св. Саве „Светом подножју“ Доментијан каже да се у овом грузијском манастиру обавља помен Српског архиепископа и његових родитеља и да тамо „још и данас стоје палате за чију изградњу је Св. Сава дао новац“ (Доментијан 1970, 288). Ту је, до скоро, у библиотеци било српских рукописа.

Захаријин дом у Подгорју. Из манастира Светог Крста, Св. Сава је стазама ходочасника отишао у Подгорје где је био дом пророка Захарије. Ишао је истим путем којим је ишла и „Пречиста Дева Ма-

рија носећи у утроби Христа“ (Марковић 2009, 40). Дом у којем се родио Свети Јован Претеча се налази неколико километара западно од Јерусалима на обронцима шумовите горе, те се цео локалитет назива Подгорје. Ово светилиште је било без служитеља па ни Св. Сава није обавио богослужење, већ је отишао на место где је побегла Јелисавета са Јованом од Иродових војника и у Цркви Светог Захарија је „служио Литургију и даривао злато Јеврејима који ту живе“ (Марковић 2009, 41).

Црква Лазаревог васкрсења у Витанији. Место Витанија и данас постоји а налази се на источној страни Маслинове горе. Од 4. века верници обилазе пећину у којој се по предању налазио Лазарев гроб из којег је васкрсно. На том месту се у време посете Св. Саве налазила црквица и храм. Свештенство је даривао златом и уписао у поменик себе и своју породицу: „Благосиља јереје који ту служе и дарује их златом како би на богослужењу помињали њега и његове најближе сроднике (родитеље и брата Стефана)“ (Марковић 2009, 50). С обзиром да је Св. Сава благословио свештенике који су служили поред Лазаревог гроба, историчари претпостављају да су храмови Византије као и остала највећа светилишта на подручју Јерусалима у то време били под јурисдикцијом православног Јерусалимског патријарха.

Данас у цркви Литургију на Лазареву суботу служе грчки епископи уз учешће остале православне браће. У Светом Писму се каже да је Господ Исус Христос био тужан када је чуо за Лазареву смрт. Пошао је према Витанији и на путу га је срела Марта, сестра Лазарева. На месту где су се срели Исус и Марта, царица Јелена саградила је параклис. Лазарев гроб је катакомба у коју се спушта уским, стрмим степеницама. Кључеве од ове, може се рећи, катакомбне цркве држи палестинска породица, исламске вероисповести. Уским степеницама се иде према излазу, а свештеници читају Јеванђеље о Васкрсењу Лазаревом. Јеванђеље се чита на неколико језика – грчком, руском, арапском.

Испосноца Господња у Јерихону. Брдо Четрдесетнице је познато и као Сарандарска гора, а налази се у близини Јерихона. Хришћани верују да је ту ђаво искушавао Христа приликом 40-дневног поста. По историчарима на том месту је већ око 340. године Свети Харитон основао лавру у коју су монаси Јудеје долазили за Велики пост. „Поклонивши се ‘светом страдању Господњем’ и ту је св. Сава дао ‘много злата служећим свештеницима дома Господњег’ за помен Немањића“ (Марковић 2009, 51).

Други одлазак у Свету земљу

Скромни светитељ, као истински хришћанин који тежи ка небеском, бежећи од људске славе и похвале, пожелео је да се осами и да остави власт која му је као црквеном великодостојнику припадала. Пожелео је да поново обиђе Свету земљу и да тамо дочека крај живота, ако то буде и Божија воља. Владајућем краљу Владиславу⁶ (брат Радославов) је изрекао своје жеље, а краљ га је падајући ничице на земљу молио да то не чини. Ни преклињања краља, ни молбе осталих нису могле да задрже Светог Саву јер је његова одлука да оде до Синајске горе била чврста и непоколебљива. Уколико му се жеља да дочека крај живота у Светој земљи од Бога не испуни, вратио би се, али по повратку би се осамио и ослободио сваке црквене власти.

У очекивању да се из Свете земље неће жив вратити, светитељ је порадио на организацији Цркве која му је Божијом вољом била дата на управљање и одредио јеромонаха Арсенија за свог наследника, тако да је Црква могла и без светитеља да функционише. „И опет сваког од вас молим да све што вам предадох Богом и све што од мене чувате и видесте, и примисте и разуместе и чему се научисте сви ви сачувајте тврдо и неразрушиво еда би сте научили друге“ (Јовановић 2007, 82–83). Потом је узео злато од краља Владислава, али овај пут и од Архиепископије и кренуо на друго путовање по Светој земљи.

На основу Доментијановог сведочења, Сава је кренуо на пут 1234. године. Велики пост (25. фебруар – 7. април) (Марковић 2009, 11) је провео на Синају, а при повратку у отаџбину преминуо је у Трнову, у Бугарској у јануару 1236. године. „За боље познавање Савиног ходочашћа је заслужан Драгутин Костић који је проучавао питање Доментијановог учешћа у тим ходочашћима, јер је на основу „тачног обележавања Савине маршруте, тачног бележења где се Сава само поклањао и где је коју службу служио... и где је себе, родитеље и брата Стевана уписивао за помен...“ закључио како је Доментијан био сапутник на првом путовању у Свету земљу“ (Марковић 2009, 12–13).

На пут је опет кренуо из Будве. Вест о његовом путу и његовом пртљагу, товару поклона, бисера и злата, брзо је пројурила обалом

---

⁶ Краљ Владислав је као и његов брат Радослав водио несамосталну политику ослањајући се на моћне владаре (видети у: Перовић 2015, 7. и Станојевић 2013, 16). Према историчару Чедомиру Марјановићу Св. Сава није био задовољан ситуацијом у Србији и на Сабору у манастиру Жичи је објавио да се повлачи са места архиепископа и одредио је жичког игумана Арсенија Сремца за свог наследника (Марјановић 2001, 32)

Јадранског мора (Црњански 2011, 114). Многи који су чули за Светитељево путовање на Свету земљу „и знајући да носи са собом много богатство, крвави мужеви звани гусари, уседоше у брзе галије и начинише заседе чекајући га у морским пазусима и вребајући да га опљачкају, али Бог, велик у милости и неизмеран у доброти, који познаје и чува оне који га свагда воле, и као што својим ученицима повика: ‘Ја сам са вама и нико не сме против вас!’ (Мт. 27, 20; Дап. 18, 10) постаде и овоме помоћник у спасу и заштитник од оних убица, јер густом маглом обави морске пазухе, у којима беху у заседи против Светог и учини га невидљивим и проведе га неповријеђеног“ (Јовановић 2007, 83). Када се магла подигла, лађа Светог Саве већ је била у Брендицу, данашњем Бриндизију у Италији. Једног момента је снажна бура претила да потопи брод. Избезумљени од страха, путници су молили Св. Саву да умилостиви Господа да их спасе. Са великом вером молећи се Богу, Свети Сава је крсним знамењем и изговарањем имена Исуса Христа учинио да невреме престане и одмах бура је престала да дува, тако да су путници могли мирно да наставе своје путовање.

Када су стигли у Акр, Свети Сава је отишао у Цркву Светог Ђорђа, коју је купио у повратку са првог путовања у Свету земљу, да се одмори. Чувши то, многи су похитали ка Цркви Светог Ђорђа да се поклоне српском Светитељу. Св. Сава је из Акре отпловио у Кесарију, а потом у Јафу и у Јерусалим. У Јерусалиму је обишао „свој“ манастир Светог Јована Богослова, а онда је, са братијом и игуманом манастира Светог Саве Освећеног који га је дочекао у Јерусалиму, отишао на Гроб Господњи. Док је Светитељ обилазио њему знана света места у Цркви Христовог Гроба, чувши да је стигао, у цркву је дошао и Патријарх јерусалимски Атанасије Други. А и сви сиромаси Светог града, чувши да је опет дошао онај који им је пет година раније учинио велику милост, похрлише да га виде а Св. Сава их је поново нештедимице даривао. Није штедео благо које је донео, даривао је и сиротињу и света места која је обилазио.

Приликом свог другог ходочашћа по Палестини, Св. Сава полази из Јерусалима на Синај, истим путем којим је некада давно Света породица пред Иродом побегла у Египат. После проласка Јерихона и Јорданске пустиње, стигао је у Каламонију где се у манастиру Пресвете Богородице одморио (Гавриловић 1900, 194). Манастир је кроз историју био често разаран и обнављан. „Из времена Савиног боравка у овом манастиру, данас постоји само крипта и доњи делови југоисточних зидова католикона изнад ње, као и делимично очувани мозаични под северног брода

наоса. Ваља скренути пажњу да први српски архиепископ по казивању свог старијег животописца и овде злато даде на подизање овог манастира“ (Миљковић 2008, 176).

Напустивши Каламон, Св. Сава преко Јорданске пустиње одлази у град Керак и затим на Синајску гору. На Синајској гори је посетио манастир и Цркву Пресвете Богородице, поклонио се на светом месту где је купина Неопалимаја и после одмора у манастиру отишао ради поклоњења на место где је Господ много пута са Мојсијем говорио и где је дао Закон народу Израиља.

У Цркви Светог Илије провео је Четрдесетницу радосно постивши са братијом, а свеноћно бденије проводио је у песмама и молитвама. „И много злато у манастир даде и себе и своје родитеље, и првога краља, брата својега Стефана, ради спомињања у манастиру са братијом записавши“ (Миљковић 2008, 176)...

У Цркви Пресвете Богородице Литургија се служи босих ногу због светости места, на шта је сам Господ упозорио Мојсија, када је овај на њега ступао. По Доментијану и Св. Сава је овде служио босоног. На ову обавезу поклонике подсећа икона великог формата, на којој је насликан Мојсије како изува сандале испред Неопалиме купине. Сама црква са раскошним мозаицима из времена њеног подизања сачувана је до данас. Изузетно сува клима и изолованост манастира погодвали су очувању и првобитних делова грађевине изведених од дрвета, кровне конструкције и врата са драгоценим натписима којима се обавештава о најстаријој историји храма.

Светитељ се сусрео са Јерусалимским патријархом Атанасијем, игуманом (јеромонах Никола) и братијом Велике лавре Светог Саве Освећеног. Затим је отпутовао у Антиохију где се срео са Антиохијским патријархом. Даривао га је златом „како беше подобно светињи његовој и он овог преосвећеног (Саву – прим. аутора) превеликим светим даровима и добромирисним почастима црквеним одликова и ризама патријаршким“ (Миљковић 2008, 183). Тада је Свети Сава отишао да се поклони гробу светог и чудесног Симеона Дивногорца где је пролио многе сузе. Братији и игуману манастира даривао је злато и дарове. По историјским изворима у манастиру на Дивној гори светитељ је затекао три заједнице: православне монахе, бенедиктинске монахе и крсташе. Непуне три деценије касније мамелучки ратници су потпуно разорили манастир.

Обишавши све те манастире Св. Сава одлази у Цариград и, уместо на Свету Гору, одлучује се за Бугарску да би посетио цара Јована Другог Асена. Цар му се обрадовао и љубазно га је примио у угрејаним и топлим палатама, обзиром да је било хладно (6.1.1236.

године). Наредио је Св. Сави да ту остане и окрепи се. „Даде му цар и много злата да има на своју потребу“ (Миљковић 2008, 187).

Св. Сава се уз сву бригу ипак разболео и позвао је своје ученике, направио списак свих дарова које је купио и добио на поклон на својим путовањима, и наредио својим ученицима да један део однесу у Архиепископију, један део у Студеницу, а један део блага је послао у Бугарску патријаршију. Исцрпљен болешћу светитељ је убрзо преминуо 14/27. јануара 1236. године⁷, а по жељи самог цара Јована Асена био је сахрањен у царском манастиру Светих Четрдесет Мученика. Приликом другог боравка у Светој земљи, 1235. године, све своје задужбине, манастире и метохе, поклонио је великој манастирској Лаври Светог Саве Освећеног, чији је био сабрат. Нажалост многе светиње су у каснијим крсташким и муслиманским походима уништене.

Закључак

Рођен као краљевић а ипак скроман и духован, Растко Немањић се определио за испоснички живот монаха. Одрекао се царства земаљског зарад царства небеског. Свети Сава имао је ретки, али за духовни живот веома значајни дар од Бога изливања обиља суза, када се поклањао светињама на путовањима по Светој земљи. Волео је своју породицу, поготово оца од којег је и научио како цркве треба даривати.

У Светој земљи је Св. Сава наставио да се бави зидањем, куповином манастира и даривањем као што је то његов отац пре њега радио у Србији. И са братом Стефаном Свети Сава је у Србији радио на ширењу и јачању средњовековне Србије, како територијално тако и духовно. Та дела је Св. Сава наставио и у Светој земљи а у славу хришћанства и свог народа. Иако је монашким животом доказао да је презрео материјализам и удобност живота који му је могло обезбедити краљевско порекло, Св. Сава је ипак у својој превеликој мудрости знао да се новцем може много тога купити. Из тог разлога је куповао, градио, даривао, ктиторисао и остављао својој православној браћи на коришћење многа здања, а за своју породицу обезбеђивао помен у црквеним службама ради вечног и

---

⁷ Српски историчар и византолог Драгутин Анастасијевић сматра да је датум смрти Светог Саве 14. 1. 1235, по старом календару. Тај датум се усталио од 1319. године када је Српски Архиепископ Никодим превео *Тийик* Светог Саве Освећеног и увео га у Српску Цркву (Атанасијевић 1936, 246).

угодног Небеског живота. Трудио се да развије и учврсти духовне односе Срба и Србије са Јерусалимом. Носио је у Свету земљу и на света места велико благо и скупочене дарове. Куповао је цркве, зидао их или реконструисао и обнављао. Иако су се затрли писани трагови власничких односа, материјалне остатке ми данас походимо и ходочастимо. Они говоре о некадашњој снази и величини немањихке Србије.

Одлазак у Свету земљу и поклоњење светињама су многи људи следили после њега, а то ходочашће траје и данас. На хаџилук и данас иду добри и племенити људи који, инспирисани хришћанским светињама у Палестини, постају још бољи и још већи борци за духовна права свог народа. Српски народ и његова култура, поред свих тешких искушења у која их је зла историјска судбина бацила, још и данас постоје, а у народу се сачувао високи хришћански морал и дубоко национално осећање. Осим чувања духовних вредности које нам је оставио Св. Сава, морају се сачувати и материјалне вредности. За све којима је стало до суштине светосавља – нема мира ни починка; постоји само неуморна, колико духовна и морална толико и конкретна, стваралачка акција, у којој се обнавља вера, подмлађују животне снаге, стварају нове вредности, уз поштовање и чување старих, наслеђених. Држати се светосавског начела – не значи робовати прошлости; а ако се, ипак, враћамо у прошлост, то је само надахнућа ради; то је посета и поклоњење учитељици живота – историји, која ће нас подсетити и опоменути да се у нашем времену понашамо онако смело како је Св. Сава то чинио у свом веку. Поштујући традицију, дужни смо да је схватимо само као темељ на коме градим нову, модерна здања, у складу са искуствима прохујалих столећа, али у складу са очекивањима нашега доба. Поштовање традиције значи и борбу за ранија остварења, спречавање пепелу заборава да их прекрије. Не сме се дозволити прекрајање историје и преузимање заслуга за очување хришћанских вредности од стране оних који то својим активностима и делима кроз историју нису заслужили.

Литература:

Анастасијевић, Д. (1936), „Свети Сава је умро 1236. године“, *Богословље*, година IX (3), (237–275), Београд: Православни богословски факултет.

Веселиновић, Р. Л. (2004), *Историја Српске православне цркве са народном историјом, Књига I (1217–1766)*, Београд: Свети Архиепископски Синод Српске Православне Цркве.

Вејиновић, С. (2012), *Задужбинарство код Срба*, Београд: Вукова задужбина, Нови Сад: Прометеј.

Вучковић, Ј. (1902), *Свети Сава, архиепископ српски и просветитељ. Читањка за српски народ*, Нови Сад: Матица српска, Задужбина Петра Коњовића.

Гавриловић, А. (1900), *Свети Сава, преглед живота и рада*, Београд.

Глушац, Д., Кукић, Ј. (2010), „У срцу три вере“, *Полићикин забавник* (54–57), Београд: Политика А. Д.

Грујић, Р. М. (1936), „Палестински утицаји на Св. Саву при реформисању монашког живота и богослужбених односа у Србији“, *Светосавски зборник, Књига 1, Расправе* (276–311), Београд: Српска краљевска академија.

Данило II (1935), *Животи краљева и архиепископа српских*, Београд: Српска књижевна задруга.

Доментијан (1988), *Живот Светиога Саве* (редакција и коментари др Радмила Маринковић), Српска књижевност у сто књига, Нови Сад: Будућност.

Доментијан (1988), *Живот Светиога Саве и Живот светиога Симеона* (прев. Л. Мирковић, прир. Р. Маринковић), Београд.

Јанковић, М. (1985), *Епископије и митрополије српске у средњем веку*, Београд.

Јовановић, Т. (2007), *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*, Београд: Чигоја.

Марјановић, Ч. (2001), *Историја Српске Цркве*, Београд: Ars libri.

Марковић, М. (2009), *Прво путовање Светиога Саве у Палестину и његов значај за српску средњевековну уметност*, Београд: Византолошки институт САНУ.

Милаш, Н. (2004), *Православно црквено право* (фототипско издање), Београд – Шибеник: Издавачка установа Епархије далматинске, Истина.

Миљковић, Б. (2008), *Житија Светиога Саве као извори за историју средњевековне уметности*, Београд: Византолошки институт САНУ, посебна издања.

Михалек, Д. (2014), „Законоправило у цркви Светог Саве“, *Дабар*, часопис Митрополије дабробосанске (14.), Манастир Светог Николаја. Добрунска, Ријека.

Недомачки, В. (2004), „Задужбине Немањића у Светој земљи“, у: Ђулибрк, Ј. (ур.) (2004), *Никон Јерусалимац, вријеме – личности* –

дјело, 45–73, Цетиње: *Светишора*.

Новаковић, С. (1912), *Законски споменници српских држава у средњем веку*, Београд: Ска.

Петковић, С. (1935), *Речник црквенословенскога језика*, Сремски Карловци.

Перић, Д. (1999), *Црквено право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Досије.

Перовић, Д. (2015), „Владар по образу и по подобију Свети Стефан Владислав I“, *Богословље 1* (2015) (5–18), Београд: Православни богословски факултет.

Слијепчевић, Ђ. (1991), *Историја Српске Православне Цркве*, Прва књига, Београд: БИГЗ.

Станојевић, С. (1935), *Свети Сава*, Београд.

Станојевић, С. (2013), *Сви српски владари*, Београд: Отворена књига.

Теодосије (1992), *Житије Светиој Саве*, Београд: Мала библиотека Српске књижевне задруге.

Фајфрић, Ж. (2009), *Свети лоза Стефана Немање*, Сремска Митровица: Табернакл.

Црњански, М. (2011), *Свети Сава*, Београд.

Примљено: 22. 2. 2016.
Исправљено: 10. 3. 2016.
Одобрено: 25. 3. 2016.

THE FOUNDER'S RIGHT OF ST. SAVA OF MONASTERIES IN THE HOLY LAND

Marko Boškov
Eparchy of Banat

Summary: The article is inspired by the magnificent life and human activities St. Sava. St. Sava was the founder and first superior of the Serbian Orthodox Church, the great

educator of Serbian people, an accomplished lawyer and a liturgist. The aim of this article is an attempt to take out one of the many corners illuminate the St. Sava's magnificent patrons activity. Save over monasteries to the Holy Land, where he was first Serbian palmer (and to remind ourselves of his charity). The impression is that under the pressure of contemporary events easy to forget its many activities and patronage which he did outside of their country, and the glory of Christ and his homeland. Also, it was not possible to bypass his magnificent life, both secular and spiritual. Directing his life according to the Gospel and always going the narrow path that leads to salvation (Matt. 7:15), St. Sava rejected „earthly kingdom“ and comfort of life that he could provide royal ancestry. However, Saint Sava is excessive in its wisdom knew that money can buy many things, and for that reason buying, building, donated, ktitorisao and left his Orthodox brethren on the use of many buildings, and for his family provided the mention of the church services in order to eternal and heavenly pleasant life.

Key words: St. Sava, Holy Land, patronage, monasteries, endowments, architecture, monastery St. Sabbas the Sanctified, Cenacle, the church of St. George in Accra.